

TEXTIL V MUZEU

ISSN 1804-1752

2024 • 20/1

TEXTIL V MUZEU

ČÍSLO 1 / ROČNÍK 20 / 2024

Odborné recenzované periodikum vydávané Moravským zemským muzeem
ve spolupráci s odbornými komisemi Asociace muzeí a galerií ČR.

TEXTILE IN MUSEUM

1 / VOLUME 20 / 2024

Reviewed journal publisher by the Moravian Museum in cooperation
with the Commissions of the Association of Museums and Galleries of the Czech Republic.

Hlavní redaktorka: Petra Mertová
Jazyková korektura: Mgr. Vilma Mikéšková
Korektura překladů: PhDr. Pavla Seitlová
Sazba: Silvie Straková
Tisk: Reprocentrum MZM
Vydání první
Náklad 300 kusů
www.mzm.cz/veda-vyzkum/casopisy/textil-v-muzeu

Reprodukování snímků a materiálů uveřejněných v tomto periodiku je možné pouze se souhlasem vydavatele a současně se souhlasem jejich vlastníků, autorů a správců. Pozn. red.: Bibliografické citace a poznámkový aparát byly dle možností redakce sjednoceny na základě platných pokynů pro autory časopisu Textil v muzeu. Žádáme autory o důsledné dodržování nastavených pravidel. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí textů v případě jejich nedodržení.

Periodikum Textil v muzeu je vědeckým časopisem řízeným redakční radou. Jeho obsah je koncipován mezioborově. Vychází jednou ročně. Příspěvky prochází oponentním řízením a dále jsou schváleny redakční radou periodika. Podrobné pokyny pro autory jsou uveřejněny na webové stránce <https://mzm.cz/vedecke-casopisy>.

REDAKČNÍ RADA / EDITORIAL BOARD

prof. Sylvia Birkušová
Vysoká škola výtvarných umení
v Bratislavě
Ing. Jindřiška Drozenová
Muzeum hlavního města Prahy
PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.
Univerzita Hradec Králové
† Mgr. Milan Jančo
Židovské muzeum v Praze
PhDr. Petra Mertová, Ph.D.
předsedkyně redakční rady
Moravské zemské muzeum
Mgr. Gabriela Rožková
Moravské zemské muzeum
Ing. Markéta Škrdlantová, Ph.D.
Vysoká škola chemicko-technologická
v Praze

Adresa vydavatele:
Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
659 37 Brno
www.mzm.cz
Kontakt na redakci: <https://mzm.cz/vedecke-casopisy>

OBSAH / CONTENT

Studie – recenzované texty / Studies

Fraucimor jako dílna textilního umění. Ruční práce v životě českých šlechticů na pomezí renesance a baroka.....	5
<i>Alena Nachtmannová</i>	
Obutí pro šlechtici i svatou. Barokní dámské pantofle ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze a okruh analogické obuvi.....	24
<i>Markéta Grill Janatová, Alena Samohýlová</i>	
Tištěný šátek jako historický dokument. 1900–1960.....	37
<i>Konstantina Hlaváčková</i>	
Sportovní obuv a její důležité krůčky k úspěchu.....	49
<i>Šárka Rámišová</i>	
Restaurování dámských bot z pozůstalosti Zdenky Baldové.....	67
<i>Marie Rafajová, Andrea Malinová, Klára Drábková</i>	
Módní doplňky renesančního Benáťana v odkazu Heinricha von Liebiega.....	76
<i>Tomáš Bárta Pražák</i>	

Materiály / Small texts – not reviewed

Dáma krajčářského světa. Profesorka Marie Vaňková.....	87
<i>Vlastimil Havlík</i>	

Zprávy a recenze / Reports and reviews

Projekt Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství.....	92
<i>Vlastimil Havlík</i>	
Inspirace z knihovny materiálů materiO' Prague.....	96
<i>Valérie Záhonová</i>	
Moravské zemské muzeum pořádalo jubilejní 20. ročník konference Textil v muzeu.	97
<i>Petra Mertová</i>	

DÁMA KRAJKÁŘSKÉHO SVĚTA. PROFESORKA MARIE VAŇKOVÁ

Vlastimil Havlík

Univerzita Hradec Králové

Dne 14. února 2024 zemřela ve věku 94 let významná textilní výtvarnice, návrhářka, krajkářka, vysokoškolská pedagožka, profesorka Marie Vaňková. „Dáma krajkářského světa“ za sebou zanechala obsáhlé a hodnotné dílo.

Marie Vaňková-Kuchynková se narodila 11. března 1929 v Praze. Zájem o textilní tvorbu u ní probudila její teta, malířka, grafička, návrhářka dřevěných a textilních hraček, výtvarná pedagožka Minka Podhajská. V letech 1951–1956 studovala v Ateliéru krajky a výšivky profesorky Emilie Paličkové na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Ještě před absolvováním školy, v roce 1956, nastoupila do národního podniku Textilní tvorba, Praha. Po zrušení podniku, v roce 1958, pracovala do roku 1961 v jeho nástupci, v pražském Ústavu bytové a oděvní kultury (dále jako ÚBOK). V Textilní tvorbě *„se seznamuje se všemi u nás používanými procesy strojní krajky, vytváří pro ně řadu návrhů. Pro celou svou budoucí tvorbu si z tohoto zaměstnání přinesla nedocenitelný vklad – naučila se nezbytné kázni, schopnosti odhadnout možnosti i hranice té které techniky, současně ale také široké experimentaci, jejímž prostřednictvím hledala cesty, jak tyto hranice, mnohdy diktované tradicí, překračovat. Vytvořila nejen širokou škálu vzorů pro krajky, užívané v interieru i jako součást odívání, ale utvrdila se ve své schopnosti pracovat s logikou a promyšleností.“*¹

1 KYBALOVÁ, Ludmila. „Marii Vaňkové...“. In: *Marie Vaňková-Kuchynková. „Paličková krajka“*. Bez místa vydání, [1999]. Nepag. Dále jako KYBALOVÁ (1999).

V Textilní tvorbě a v ÚBOK působila jako výtvarnice vývoje vzorování, navrhovala pletené výrobky a úplety, krajky a výšivky, záclonoviny a pleteniny pro tovární výrobu. „*Jsem vděčná za to, že jsem měla možnost se seznámit v ÚBOKu se strojovou výrobou; ta totiž vyžaduje respektování, ale i využití strojových možností, určitou disciplinovanost a řekla bych i pokoru. Jistá omezení a speciální možnosti platí i pro ruční krajkářskou tvorbu, která by neměla napodobovat jiné textilní techniky, ale naopak využívat svou vlastní technologii (...)* Myslím, že ruční práce zůstane ruční prací se všemi výsadami a strojová ji nemůže nahradit, protože stroj nemá rozum ani cit. Přesto ale může stroj ruční práci usnadnit, umožnit představu variant a různých tvarových uskupení (...) ruční práce je v každé své části živá a neopakovatelná, protože i člověk, který ji vytváří, je v každém okamžiku jiný. Ruční výrobky vypráví nejen o svém stvořiteli, ale i o době a místě, ve kterém vznikaly, a spoluvytvářejí historii“², odpověděla Marie Vaňková na dotaz Lady Hubatové Vackové, jak vnímá rozdíl mezi ruční a strojovou prací v souvislosti s tím, že se v ÚBOK zabývala i strojovou krajkou.

Její návrhy záclonovin byly realizovány v podnicích Tylex, Letovice, Krajka v Kraslicích, záclonoviny z galonových strojů v Závodech S. K. Neumanna v Krnově. „*Byly to hlavně návrhy na galonové strojní záclonoviny a šatovky, které bohatě rozšířily dosud dosti omezenou škálu jejich vzorů zvětšením střídy a pozvedly tuto výrobu na úroveň současných požadavků na kulturu bydlení a odívání. Výnikajících výsledků dosáhla tím, že určité podmínky, které stroj kladl, nechápala jako omezení a technologické postupy povýšila na výrazový prostředek, determinující právě tuto textilní techniku. Později si své představy ověřovala i při realizacích přímo na strojích v závodech S. K. Neumanna v Krnově.*“³ Tehdy a v následujících letech spolupracovala také s družstvem Vamberecká krajka, Vamberk a s pražským Ústředím uměleckých řemesel.

V letech 1961–1994 pedagogicky působila v atelieru textilního výtvarnictví Vysoké školy uměleckoprůmyslové. Její učitelka, Emilie Paříčková, ji označila za svoji nástupkyni, protože „*nejpřesvědčivěji naplňuje generační kontinuitu a vyrůstá v osobnost pronikající k bytostným základům krajkářské tvorby, chápající její specifčnost a experimentálně i intuitivně odhalující její životnost a nové funkční a výrazové možnosti*“⁴.

V atelieru se věnovala výuce ruční a strojné vyrábění krajky a výšivce. Vychovala několik desítek textilních výtvarnic, příslušnic další generace krajkářek. Rada z nich absolvovala praxi v letovickém Tylexu. O praxi svých studentů uvedla: „*Úroveň praxí studentů se lišila, pro některé podniky byla přítěží, jiné byly ochotny realizovat zkušebně návrhy studentů i v složitých a pracných technikách (...)* Záleželo na přístupu pracovníků podniků a samozřejmě i studentů. V kolekcích podniků se studentské návrhy příliš neuplatňovaly – buď měly technické nedostatky, které bylo třeba upravovat, což někdy pozměnilo návrh natolik, že už autor s výsledkem nesouhlasil, nebo podnik spoléhal na osvědčené, byt staré vzory, pro které měl zajištěn odbyt a nechtěl riskovat.“⁵

V letech 1995–1999 byla výtvarnicí Školského ústavu umělecké výroby v Praze. Ve spolupráci s učitelkami poboček ústavu (krajkářských kurzů) z různých míst České republiky navrhovala předlohy pro cvičné práce začek a žáků kurzů, byla kurátorkou tuzemských i zahraničních výstav krajek z depozitáře ústavu, a to krajek historických i nových akvizic, prací studentů a pedagogů. Uspořádala obsáhlý výstřižkový archiv o Školském ústavu umělecké výroby, respektive o jeho předchůdci, Státním ústavu školském pro domácí průmysl, a řídila digitalizaci sbírek.

V letech 2002–2015 byla Marie Vaňková profesorkou Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové⁶ Tak jako na svých předcházejících pracovištích, byla i zde kolegy a studenty respektována kvůli jejím obšírným znalostem a doved-

2 HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada – PAUKNEROVÁ, Pavla – ŘÍHA, Cyril (eds.). *Tam a zpátky: současný design, architektura a urbanismus*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2015, s. 345–346. ISBN 978-80-87989-00-5. Dále jako HUBATOVÁ-VACKOVÁ – PAUKNEROVÁ – ŘÍHA (2015).

3 Marie Vaňková-Kuchynková. *Krajka*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum, 1984. Nepag. (výstavní katalog, text V. Kli-mešová).

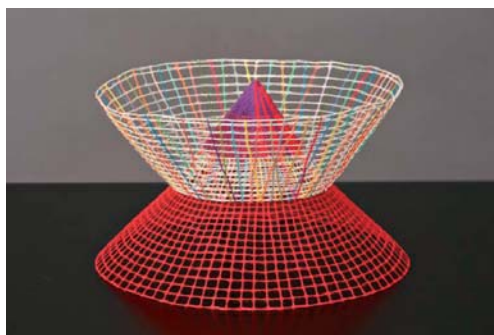
4 KYBALOVÁ, Ludmila. *Současná krajka*. Praha: Odeon, 1984, s. 30.

5 Dopis M. Vaňkové autorovi tohoto příspěvku z 2. 3. 2010. Archiv autora příspěvku.

6 V letech 2002–2008 působila na Katedře výtvarné kultury, v letech 2008–2011 na Katedře textilní tvorby a v rozmezí let 2011–2015 na Katedře výtvarné kultury a textilní tvorby.

Obr. 1. Marie Vaňková: *Od A do Z*, paličkováná krajka, 1997.
Foto archiv autora.

Obr. 2. Marie Vaňková: *Splynutí*, paličkováná krajka, 2013.
Foto archiv autora.

nostem a oblíbena pro její přátelské a zároveň zásadové chování, pro její vstřícnost, noblesu, se kterou se pohybovala zejména ve světě krajky. O výuce uměleckořemeslných technik na tehdejší Katedře textilní tvorby v roce 2008 napsala: „*Naším cílem je seznámit studenty se základy jednotlivých uměleckořemeslných technik a dát jim příležitost ověřit si specifiku těchto technik při vlastní tvorbě, zejména krajkářské a tkalcovské, ať již jde o krajkovou miniaturu, krajkový objekt, oděvní doplněk nebo samostatný oděv. Vycházíme ze studia lidové krajky formou malovaných a kreslených kopií oroginálů a jedním z úkolů v prvním ročníku je i vytvoření rekonstrukce podvinku jednodušší lidové krajky a její následná realizace. Vlastní tvorba je zaměřena na hledání adekvátního výrazu pro krajkou v jejích různých formách a na možnosti jejího uplatnění v současném světě*“.

Od počátků tvorby se snažila, aby její krajky zaujímaly v oblasti textilního umění místo světo- bytných výtvarných děl, a to plošných i prostorových. Dokladem toho je například „Fontána“ z roku 1967, krajkový objekt pro československý pavilon na Expo 67 v Montrealu. „... šest metrů vysoký zavlnutý sloupec ručně paličkováný (...), v němž anticipuje celou škálu výtvarných možností od prostorového řešení až po jemné nuance světelných efektů ve hmotě řídkého, transparentního tkaniva“⁷ Kromě „Fontány“⁷ navrhla pro Expo 67 také „oděv, ve kterém byla paličkováná krajka vytvořena z vytřepaných osnovních nití tkaniny jako její přímé pokračování“⁸ a oděvní doplňky (slavnostní pokrývku hlavy ...). Byly vyrobeny v družstvu Vamberecká krajka, Vamberk a dnes jsou součástí sbírky Muzea krajky Vamberk. Na „Fontáně“ „pracovalo asi deset krajkářek družstva (...) kolem půl roku. Podvíněk jsem nerozkreslila přesně do detailu, chtěla jsem, aby se na realizaci mého návrhu podílely aktivně, a nikoliv mechanicky.“⁹

V oblasti využití krajky v oděvní tvorbě spolupracovala například s oděvní návrhářkou a profesorkou Vysoké školy uměleckoprůmyslové Zdenou Bauerovou, při jejím uplatnění v interiérech například s architektem a profesorem stejné školy Ladislavem Vrátníkem.

7 KYBALOVÁ (1999).

8 HUBATOVÁ-VACKOVÁ – PAUKNEROVÁ – ŘÍHA (2015), s. 348.

9 Tamtéž.

Vytvořila rovněž několik krajkových tapisérií, zúčastnila se i 5. mezinárodního bienále tapisérie v Lausanne (1971). Tvořila též textilní miniatury, věnovala se výšivce, textilní aplikaci a intarzii. „Vytvořila tak řadu objektů jako součástí prostoru, ale také krajkových šperků, které plasticky dotvářejí oděv. Nikdy se nevzdává tvorby „užitkového textilu“, vždy se znovu vrací k tvorbě návrhů pro ubrusy, prostírání, textile určené ke stolování, které řeší mnohdy tak, aby nezůstávaly díly zcela unikátními, ale aby bylo možné je polo sériovým procesem rozmnožovat.“¹⁰ Krajkářské dílo M. Vaňkové „zabírá široký námětový okruh od městských, často pražských vedut, přes kompozice florální až k složitým figurálním skladbám.“¹⁰ Její nápadité, originální návrhy byly mnohdy realizovány krajkářkami-řemeslnicemi, „tradiční, přesný výkres“ přitom „nahrazuje skicou ve skutečné velikosti, která provokuje řemeslníka k tvořivé účasti a odvrací nebezpečí netvořivé reprodukce.“¹¹ Pro díla, která realizovala sama, nacházela „řadu osobních postupů, které se vymykají způsobům tradičním, a které umožňují s co největší volností tvarovat, plasticky modelovat předpokládané dílo.“¹¹

V oblasti textilního průmyslu byla členkou několika výtvarných rad, Ústřední výtvarné rady; oborové výtvarné rady pletařského průmyslu, Písek; výtvarných rad národních podniků Tylex, Letovice a Závody stuh a prýmků (Závody S. K. Neumanna), Krnov. Pracovala v umělecké komisi pro odívání při Ústředí lidové a umělecké výroby a v umělecké komisi pro textil Českého fondu výtvarných umění. Cílem uvedených komisí bylo dle jejich slov „zajišťovat vysoká umělecká a ideová kritéria při nákupu, prodeji a zadávání děl výtvarného umění, určených ke společenskému uplatnění na všech úsecích hospodářského i kulturního života nebo k reprodukci ve výrobě.“¹² Podílela se i na práci výtvarné komise pro výběr textilních výrobků (obor krajka) pro Expo 67 v Montrealu.

Od roku 1961 byla členkou Svazu československých výtvarných umělců, později Svazu českých výtvarných umělců a Syndikátu výtvarných umělců. Od roku 2023 spolupracovala s řešiteli projektu Vlákna paměti. Minulost a současnost

vambereckého krajkářství, součástí programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity (NAKI 2023-2027).

M. Vaňková byla skvěle jazykově vybaven pro to mohla o kraje mnohokrát přednášet v rámci různých kurzů, seminářů ve školách a v řadě institucí doma i v zahraničí, například v Německu, Belgii, Maďarsku, Dánsku, Rakousku, Španělsku, Švýcarsku.

Výsledky tvorby Marie Vaňkové jsou součástí společenských a reprezentačních prostor, jsou zastoupeny ve sbírkách našich (Brno, Jablonec nad Nisou, Pardubice, Praha, Prachatice, Vamberk) i zahraničních (Abenberg, Brusel, Dortmund, Erfurt, Moskva, Neukirchen, Oxford, Rotterdam, Sidney) institucí a v soukromých kolekcích. Většina děl byla mnohokrát vystavena. Díla se stala součástí československých pavilonů na Světových výstavách Expo 58 v Bruselu a Expo 67 v Montrealu. Počínaje rokem 1956 se zúčastnila více než 100 skupinových výstav v Evropě, Americe, Austrálii. Několikrát vystavovala například na Biennale Internazionale del Merletto v Sansepolcro v Itálii, Mini-

Obr. 3. Z paličkových krajek Marie Vaňkové oceněných roku 2015 na 7. Bienále české krajky ve Vamberku Zlatou paličkou. Foto archiv autora.

10 KYBALOVÁ (1999).

11 Tamtéž.

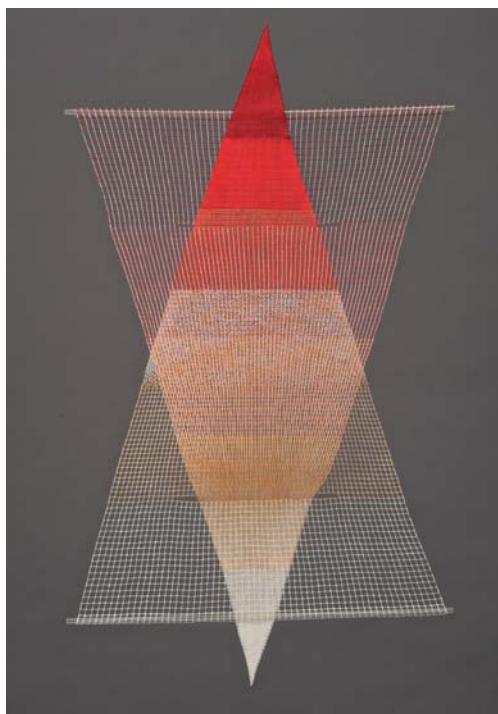
12 Dopis M. Vaňkové autorovi tohoto příspěvku z 2. 3. 2010 (archiv autora příspěvku).

textile International Contemporary Art Exhibition v Barceloně, Triennial of textile Art a International Biennial of Miniature Textiles v Szombathely v Maďarsku, její práce byly součástí přehlídek Textilní konfrontace, pořádaných Katedrou výtvarné kultury a textilní tvorby Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Mnohokrát vystavovala se Sdružením textilních výtvarníků Praha, jehož byla členkou. Samostatně v posledních letech vystavovala například v Rychnově nad Kněžnou (1999, 2017).

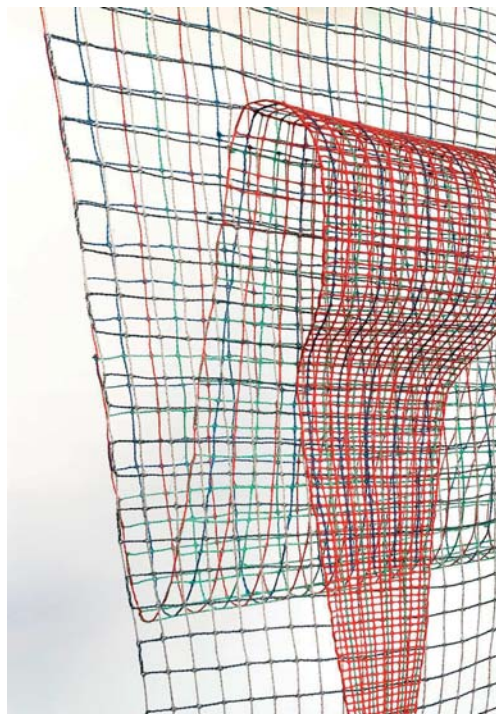
Její aktivity a díla byly vícekrát oceněny. V roce 1960 získala, spolu s textilní výtvarnicí Bohumilou Gruškovskou, za kolekci úpletů II. hlavní cenu a spolu s Gabrielou Šlechtovou a Bohumilou Gruškovskou, zvláštní cenu v oboru výtvarného umění „soutěže k 15. výročí osvobození“. Za spolupráci při přípravě československé

expozice (krajkářské práce) na Expu 67 v Montrealu získala četné uznání. V roce 1985 ji byla udělena na II. Mezinárodním bienále krajky v Bruselu za „Systém výuky československé krajky“ Velká cena královny Fabioly, v roce 1986 obdržela na 4. Quadriennale of Arts and Crafts v Erfurtu Diplom za 1. místo. Na IV. Mezinárodním bienále krajky v Bruselu v roce 1989 ji byla udělena Stříbrná palička. V letech 2004 a 2022, při příležitosti 2. a 10. Bienále české krajky, obdržela Cenu Muzea krajky Vamberk a v roce 2015, u příležitosti 7. Bienále, Zlatou paličku.

Marie Vaňková byla i publikačně činná. Napsala například stať o Emilii Paličkové a její škole do sborníku k 11. světovému krajkářskému kongresu, uspořádanému v roce 2004 v Praze.¹³ Etický i tvůrčí odkaz Marie Vaňkové je třeba zachovat pro další generace.

Obr. 4. Marie Vaňková: Rodina, paličkováná krajka, 2015. Foto archiv autora.

Obr. 5. Marie Vaňková: Radost a žal, paličkováná krajka, 2019. Foto archiv autora.

13 VAŇKOVÁ, Marie. Emilie Paličková et son école. In: VESELSKÁ, Dana – ZAJONC, Juraj – HULCOVÁ, Marie – VAŇKOVÁ, Marie. *II. světový krajkářský kongres*. Praha: Sdružení krajka, 2004. Nepag.